Література:

1. Методические материалы к программному комплексу Лонгитюд-ЭДК. Экспертная система Лонгитюд. Экспериментально-диагностический комплекс (ЭДК). 8-е издание, переработанное и дополненное (соответствующая версия программы: 10.2.25) / Под ред. С. А. Мирошникова – СПб.: Изд-во «ЛЕМА», 2010. – 196 с.
2. Психологічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання // Методичний лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 26.07.2012 № 1/9-529
3. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / За загальною редакцією Колупаєвої А.А. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012 с. (Серія «Інклюзивна освіта»)

УДК: 372.36:376.352

Кондратенко С.В.

МЕТОДИКА ОБСТЕЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ НАВИЧОК ПРОСТОРОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ У ДІТЕЙ З ГЛИБОКИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлюються результати експериментального вивчення навичок просторового орієнтування у дітей з глибокими порушеннями зору молодшого шкільного віку. Представлено методику педагогічного обстеження просторового орієнтування. Виділено напрями формування навичок просторового орієнтування.

Ключові слова: діти з глибокими порушеннями зору молодшого шкільного віку, просторове орієнтування, педагогічне вивчення.

Кондратенко С.В.

МЕТОДИКА ОБСЛЕДОВАНИЯ СОСТОЯНИЯ СФОРМИРОВАНОСТИ НАВЫКОВ ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ОРИЕНТИРОВКИ У ДЕТЕЙ С ГЛУБОКИМИ НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье освещаются результаты экспериментального изучения навыков пространственной ориентировки у детей з глубокими нарушениями зрения младшего школьного возраста. Представлена методика педагогического обследования пространственной ориентировки. Выделено направления формирования навыков пространственной ориентировки.

Ключевые слова: дети з глубокими нарушениями зрения младшего школьного возраста, пространственное ориентирование, педагогическое изучение.

Svitlana Kondratenko

METHODS OF EXAMINATION SKILLS FORMATION OF SPATIAL ORIENTATION IN CHILDREN WITH DEEP VISUAL IMPAIRMENT PRIMARY SCHOOL AGE

The article highlights the results of experimental study of spatial orientation skills in children with visually impaired at primary school age. Teaching the technique of examination of spatial orientation. Highlighted areas of spatial orientation skills.

Keywords: children with disabilities of primary school age, spatial orientation, pedagogical study.

Особливості психофізичного розвитку сліпих дітей та дітей зі зниженим зором вимагають специфічної організації змісту освіти, методів і прийомів їхнього навчання і виховання. Спеціально організоване навчання сприяє формуванню життєвих компетенцій у дітей з вадами зору.

Важкі порушення сенсорної сфери у сліпих дітей та дітей зі зниженим зором впливають на їх розвиток, вносять своєрідність у процес навчання та життєдіяльності. Характерний для сліпих і слабозорих дітей вербалізм уявлень призводить до формального заучування та викладу знань, набутих з комунікативного оточення та інформаційних джерел.

Нечіткість, уповільненість, вузькість сприйняття обумовлюють труднощі впізнавання, розрізнення предметів і явищ довкілля, їх форм, характерних зовнішніх ознак тощо. Недорозвиненість тактильних відчуттів, загальної й дрібної моторики спричиняє неточність координованих рухів, уповільнення виконання дій, труднощі в орієнтуванні.

Проблема орієнтування в просторі й формування правильних просторових уявлень і понять є однією з актуальних в області психології, педагогіки й методики, оскільки орієнтування в просторі лежить в основі пізнавальної діяльності людини.

Теоретичний аналіз загальної і спеціальної психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми дав змогу з'ясувати, що орієнтування в просторі являє собою складну пізнавальну діяльність, у якій беруть участь такі психічні функції, як сприйняття, мислення, пам'ять. Просторове орієнтування здійснюється на основі безпосереднього сприйняття простору й словесного позначення просторових категорій (місця розташування, віддаленості, просторових відносин між предметами).

Орієнтування в просторі – одна з актуальних і складних проблем, що входять у сферу соціальної адаптації дітей з порушенням зору. Порушення зору, що виникає в ранньому віці, негативно впливає на процес формування просторової орієнтації у дітей. У дітей з порушеннями зору дуже утруднене сприйняття навколишнього світу, що має велике значення в загальному розвитку й навчанні даної категорії дітей. Тому роботу над орієнтуванням у просторі потрібно починати з дитиною якомога раніше, з дошкільного віку.[1]

Не маючи навичок орієнтування в просторі, порушується нормальний повноцінний зв'язок між сліпими дітьми і середовищем. Останнє, може виразитися у своєрідності прояву емоційних адаптаційно-поведінкових реакцій, відносин, пізнавальної та рухової діяльності. Незадоволена потреба в пізнанні негативно впливає на фізичний стан таких дітей. Вони часто втрачають інтерес до подій, самовдосконалення, стають байдужими до подій, виявляють рухову пасивність.

Проблема формування просторового орієнтування й просторових уявлень порушена в багатьох педагогічних і психологічних дослідженнях. Науковцями з'ясовано низку питань щодо особливостей формування просторових уявлень у дітей з нормою (Б.Г.Ананьев, В.Є.Башурова, М.В.Вовчик-Блакитна, О.І.Галкіна, Б.Ф.Ломов, А.Г.Литвак, Г.О.Люблінська, О.Ф.Рибалко, Т.А.Муссейібова, С.І.Шаблін, Ф.М.Шемякін, І.С.Якиманська та ін.). Це одна з найбільш складних й актуальних наукових проблем, оскільки здатність до орієнтування в просторі є універсальним за своїм характером властивістю психіки, що грає важливу роль у процесах біологічної й соціальної взаємодії людини з навколишнім світом.

Особливості просторового орієнтування дітей молодшого шкільного віку з глибокими порушеннями зору, зокрема, дітей з косоокістю та амбліопією, розглядалися О.І.Галкіною, В.А.Кручініним, Г.О.Люблінською, М.Н.Наумовим, Є.О.Незнамовою, Л.І.Плаксіною, Є.Н.Подколзіною, Л.В.Рудаковою, В.С.Сверловим, Л.І.Солнцевой, В.Н.Чулковим та ін.

Зокрема, А. Люблінська відзначала, що орієнтування в просторі – комплексне, багаторівневе поняття, що об'єднує у собі орієнтування у великому й малому просторі різних напрямів та рівнів. Так, початковий етап орієнтування в обмеженому або малому просторі включає:

- орієнтування на власному тілі (знання частин власного тіла, знання про просторове розташування частин тіла, позначення розташування частин свого тіла відповідними просторовими термінами, порівняння реальних просторових відносин з їхніми відображеннями в дзеркалі);
- на площині стола (розташовувати предмети на поверхні стола ліворуч праворуч й у названих напрямках, визначати й словесно позначати просторове розташування іграшок і предметів);
- на аркуші паперу (права й ліва, верхня й нижня сторони аркуша, середина). [3]

Початкове орієнтування у великому просторі – це знайомство з розташуванням об'єктів найближчого оточення дитини в приміщенні будинку й довкола нього (орієнтування

у квартирі, у приміщенні навчального закладу, на вулиці, використання термінів *праворуч, ліворуч, угорі, унизу, спереду, позаду, далеко, близько* і т.д.). [3]

Психологічний аналіз (Л.І.Солнцева, В.А.Кручинін, В.О.Феоктістова) особливостей орієнтування сліпих дітей показав, що формування вільної орієнтації і мобільності вимагає спеціальної роботи, що включає створення психологічної готовності до самостійної орієнтовної діяльності. Вона охоплює такі моменти, як розширення знань і уявлень про навколишній світ, властивості та якості об'єктів, в яких дітям доводиться орієнтуватися і рухатися: вміння виділяти і сприймати різні властивості об'єктів як орієнтування, тобто розвиток пізнавальної діяльності з акцентом на виділення орієнтування, які сприймаються як збереженими, так і порушеними аналізаторами. Обсяг пам'яті і рухливості мнемічних процесів, вміння розподіляти і перемикати увагу також мають велике значення в процесі орієнтування в просторі. [2, 4]

Діти молодшого шкільного віку з глибокими порушеннями зору характеризуються своєрідністю психофізичного розвитку, що проявляється в недостатній руховій активності, складностях формування рухової сфери. У свою чергу, це викликає в дітей труднощі просторового орієнтування, а недоліки їх розвитку обмежують надалі їхню самостійність й активність у всіх сферах діяльності. Діти розглянутої категорії (особливо із глибокими порушеннями зору) спонтанно, самостійно не можуть опанувати навичками просторового орієнтування, а мають потребу в систематичному цілеспрямованому навчанні.

Існує необхідність створення цілісної системи навчання просторовому орієнтуванню дітей молодшого шкільного віку із зоровою патологією, що мають різний ступінь пошкодження зору.

Необхідність застосування спеціальних методик у рамках цілісної системи навчання орієнтуванню в просторі викликана тим, що діти з різним ступенем ушкодження зору вимагають особливого підходу в процесі навчання просторовому орієнтуванню.

Просторово-розпізнавальні функції властиві тією чи іншою мірою всім органам почуттів, і сприйняття простору має у своїй основі системна взаємодія зорового, дотикового, рухового й кінестетичного аналізаторів. За твердженням Б.Г.Ананьєва, кожне відчуття будь-якої якості, інтенсивності й тривалості характеризується певним просторовим компонентом, що підкреслює зв'язок просторового орієнтування з усією пізнавальною діяльністю людини.[1]

Формування уявлень про простір і навичок орієнтування в ньому в дітей має у своїй основі здійснення ними аналітико-синтетичної діяльності по виділенню й узагальненню просторових ознак і відносин.

Для дітей молодшого шкільного віку з глибокими порушеннями зору характерні недоліки розвитку рухів і мала рухова активність; у них, у порівнянні з нормально зорими однолітками, значно гірше розвинені просторові уявлення, можливості практичної мікро- і макроорієнтування, словесні позначення просторових відносин. Порушення окорухливих функцій викликає помилки виділення дітьми форми, величини, просторового розташування предметів. У свою чергу, це викликає у дітей труднощі просторового орієнтування, обмеження їх самостійність й активності у всіх сферах діяльності. Діти з глибокими порушеннями зору спонтанно, самостійно не можуть опанувати навичками просторового орієнтування, а мають потребу в систематичному цілеспрямованому навчанні.

Одним з найважливіших завдань підготовки дітей з порушенням зору до самостійного життя є навчання їхньому просторовому орієнтуванню. Із самого раннього дитинства, коли розвиток рухової сфери лежить в основі фізичного і розумового розвитку, дуже важливо навчити дітей орієнтуватися в малому й великому просторі, допомогти дитині перебороти страх перед величезним і незнайомим простором, навчити прийомів захисту при пересуванні та при пошуку предмета, який впав, навчити обстежувати приміщення, орієнтуватись на вулиці, в школі, класі тощо. Важливим напрямом роботи з розвитку просторового орієнтування дітей молодшого шкільного віку є, на наш погляд, розвиток навичок орієнтування у мікро- і макропросторі й необхідних просторових уявленнях.

Сліпу дитину потрібно познайомити також з найближчим оточенням, попередити про небезпеки, які можуть її підстерігати, навчити уникати їх, опираючись на можливості своїх збережених аналізаторів: слуху, дотику, рухово-тактильної чутливості, нюху. У навчанні сліпих дітей необхідно також використати сполучення *дистантного* слухового з *контактним* дотиковим і тактильним сприйняттям, установлення зв'язку між дотиково сприйнятими об'єктами з їхньою звуковою характеристикою. Це дозволить дітям виділяти звуки як сигнальні ознаки предметів, об'єктів і явищ навколишнього світу і використати їх при орієнтуванні.

Метою нашої статті є висвітлення результатів експериментального вивчення стану сформованості навичок просторового орієнтування у дітей з глибокими порушеннями зору молодшого шкільного віку.

Просторове орієнтування невід'ємно супроводжує рухову активність людини й тому тісно пов'язується з загальним розвитком моторики (постановка мети й вибір маршруту руху (напрямок); збереження напрямку руху й досягнення мети).

Навчання дітей орієнтуванню в просторі з використанням схем є наступним, більш складним етапом роботи. Проводиться воно послідовно, за наступними напрямами: навчання орієнтуванню в просторі за рельєфними схемами, малюнками; моделювання простору; формування вміння співвідносити розташування в просторі реальних предметів з рельєфною схемою, малюнком; навчання самостійному складанню найпростіших рельєфних схем замкнутого простору.

Здобуті дітьми навички роботи з рельєфними схемами, малюнками сприяють розвитку їхнього просторового мислення, що значно полегшує зорово-просторове орієнтування. Просторові уявлення розширюються. Діти засвоюють навички самостійного орієнтування не тільки в знайомих приміщеннях (в квартирі, кімнаті, у школі, класі), але й у незнайомому замкнутому просторі.

Таким чином, аналіз теоретичних та науково-практичних джерел дав змогу виявити наступні напрями формування навичок просторового орієнтування: орієнтування на собі, від себе, щодо предмета, за схемою, за допомогою збережених аналізаторів. Останній напрям виділено з урахуванням того, що для дітей з вадами зору (тотально сліпих і сліпих із залишковим зором) особливого значення набувають навички просторового орієнтування з опорою на збережені аналізатори, зокрема слух, нюх, дотик.

Виділені напрями нами було покладено в основу педагогічного вивчення наявного стану сформованості навичок просторового орієнтування, яке відбувалося за розробленою нами методикою обстеження.

Метою проведеного обстеження було вивчення просторових уявлень дітей молодшого шкільного віку з вадами зору (тотально сліпих і сліпих із залишковим зором).

Завдання: вивчити наявний стан сформованості навичок просторового орієнтування у дітей молодшого шкільного віку з вадами зору (тотально сліпих і сліпих із залишковим зором) за виділеними напрямами: 1) стан загальної та дрібної моторики (за результатами анкетування вчителів (фізичного виховання, ритміки, ЛФК), спостереження); 2) сформованість уявлень про предмети та явища оточуючого простору; розуміння та оперування основними поняттями простору та орієнтування в ньому; 3) стан сформованості навичок орієнтування на власному тілі; 4) сформованість навичок орієнтування у мікропросторі; 5) сформованість навичок орієнтування у макропросторі; 6) вміння (орієнтуватися) застосовувати збережені аналізатори (слух, нюх, дотик, залишковий зір) під час орієнтування.

Обладнання: демонстраційний, дидактичний матеріал (макети, іграшки, рельєфні малюнки, схеми, аркуші паперу, фланелеграф), тактильний матеріал: дерев'яна, металева, гумова кульки; дрібні предмети, зроблені з різних матеріалів (тканина, скло, метал, дерево, пластмаса); набір фігур різного розміру, форми; набір різних запахів (банки із запахами); набір звукозаписів; тростина; бланки для фіксації результатів.

Організація обстеження: індивідуальна форма.

Форми надання допомоги: навідні запитання, допоміжні запитання, демонстрація.

Фіксація результатів: відповіді дітей фіксуються на бланку відповідей. Узагальнені результати за цією методикою фіксуються в окремій таблиці.

Критерії оцінювання: 3 бали (високий рівень) – завдання виконуються правильно з першої спроби, без помилок; 2 бали (середній рівень) – під час виконання завдань спостерігаються неточності, дитина потребує деякої допомоги педагога; 1 бал (низький рівень) – завдання виконуються з грубими помилками, необхідна словесна і практична допомога педагога; 0 балів (початковий рівень) – у дитини немає ніяких навичок орієнтування, пропоновані завдання не виконуються.

Хід обстеження:

І. Стан загальної та дрібної моторики.

Завдання:

дрібна моторика: Спостереження за дитиною під час практичної діяльності на уроках трудового навчання (нанизування намистин, викладання мозаїки, ліплення тощо):

– «Ліплення». Вчитель пропонує дитині зліпити з пластиліну колобка, зайчика або якийсь овоч чи фрукт;

– гра «Нанизати намисто». В цій грі потрібно правильно і швидко за розміром нанизати на дріт намистинки;

загальна моторика: Спостереження за дитиною під час фізичної активності (на уроках фізичної культури, ЛФК, під час прогулянок):

– гра «Спіймай м'яч і кинь мені». Під час цієї гри за допомогою правильної пози і жестів дитина ловить м'яч і кидає його вам;

– гра «Вгору-вниз». В таку гру можна гратися як в школі, так і в приміщеннях де є сходи. За допомогою тростини спускатися і підніматися по сходах при цьому рахуючи сходинки, щоб було цікаво ними підніматися і спускатись (раз, два, три, чотири, п'ять тощо).

– гра «Знайди м'ячик». Дитині пропонується пройти прямо, повернутися, нагнутися, присісти, знайти м'ячик.

ІІ. Сформованість уявлень про предмети та явища оточуючого простору; розуміння та оперування основними поняттями простору та орієнтування в ньому.

Завдання:

– назви по пам'яті предмети, які наповнюють твою кімнату, опиши їх;

– знайди в кімнаті предмет, у якого була б спинка, сидіння і чотири ніжки;

– назви які улюблені іграшки є в твоїй ігровій кімнаті і де вони знаходяться;

– де знаходиться шкільна шафа в твоєму класі, назви предмети, які її наповнюють;

– які ще ти знаєш предмети, що наповнюють твій клас;

– на рівень оперування просторовими уявленнями і поняттями???.

ІІІ. Стан сформованості навичок орієнтування на власному тілі (на собі).

Завдання:

– назви і покажи частини свого тіла і обличчя;

– візьми прапорець в праву руку і покажи ним наліво, направо, вгору, вниз;

– вдар по м'ячику лівою ногою;

– доторкнись правою рукою до лівої ноги.

ІV. Сформованість навичок орієнтування в мікропросторі (за столом, на аркуші паперу).

Завдання:

– розклади вирізані фігурки: квітку у правий верхній куточок, бджілку у лівий нижній, зайчика у лівий верхній, морквинку у правий нижній, а посередині поклади сонечко;

– виклади фігурки по зростанню (від меншого до більшого): кружечки вгорі аркуша, квадратики внизу, а трикутники посередині;

– знайди середину стола, постав предмети по краях стола, покажи кути.

V. Сформованість навичок орієнтування в макропросторі (школа (клас), вулиця, транспорт).

Завдання:

– розкажи де розташована твоя школа, як ти добираєшся до школи;

– опиши словами де в класі знаходиться вікно, твоя парта, стіл вчителя;

– де в школі знаходиться їдальня, як пройти в музичний зал, на ігровий майданчик;

– гра на орієнтування на майданчику «Знайди м’яч». Потрібно зробить вперед п’ять кроків, потім вліво три кроки, потім назад сім кроків і вправо два кроки. Далі присісти і знайти м’яч.

– які правила поведінки громадському транспорті ти знаєш? Пограй в гру «Пасажир громадського транспорту». Розкажи як потрібно поводитись в громадському транспорті.

VI. Вміння (орієнтуватися) застосовувати збережені аналізатори (слух, нюх, дотик, залишковий зір) під час орієнтування.

Завдання:

<u>за допомогою залишкового зору</u>:

– виклади фігури за кольором та по черзі в рядок так, щоб спочатку був лише трикутник синього кольору, за ним – круг червоного кольору, потім квадрат зеленого кольору;

<u>на слух</u>:

– впізнай, які тварини і пташки прийшли до нас в гості (прослухання записів голосів тварин і пташок);

<u>на дотик</u>:

– гра "Вгадай, що в мішечку". У мішечку знаходяться різні дрібні предмети. Впізнай іграшку і назви, з чого вона зроблена;

<u>на нюх</u>:

– чим пахне? Впізнати за запахом, що в баночці: огірок, цибуля, апельсин тощо.

Під час аналізу і узагальнення отриманих матеріалів на кожну дитину складається картка обстеження і визначається рівень сформованості навичок просторового орієнтування.

Характеристика рівнів:

Початковий рівень (0 балів) – у дитини немає ніяких навичок орієнтування. Дитина невзмозі виконати жодне пропоноване завдання.

Низький рівень (1 бал) – дитина слабо орієнтується на власному тілі, в просторі з точкою відліку «від себе», не розуміє просторових відносин між предметами, орієнтирами, не розуміє дзеркального відображення і перевернутих зображень, віддаленості, відсутній взаємозв'язок між словом, схемою, дією, дитина не відтворює конструктивні і графічні форми за зразками, не співвідносить схему з реальною ситуацією, просторові уявлення носять фрагментарний характер, аналіз і синтез не сформовані, використовує у мовленні вказівні слова («тут», «ця» та ін.), жести.

Середній рівень (2 бали) – дитина орієнтується на власному тілі, але відчуває труднощі орієнтування в макропросторі кімнати з точкою відліку «від себе»; використовує приблизні позначення простору і просторових відносин, спираючись тільки на об'єкти, що знаходяться поруч; у дитини присутні помилки при орієнтування в мікроплоскості листа і столу, труднощі відповідності дії зі словом і схемою; розуміє словесні інструкції, але їх необхідно розчленовувати на поетапні дії; просторовий аналіз і синтез сформований не досить, що ускладнює самостійне викладання силуету предметів за зразком (тобто виконують з допомогою педагога або накладаючи фігури на зразок).

Високий рівень (3 бали) – дитина орієнтується на власному тілі, мікро- і макропросторі щодо себе, інших предметів, площини, визначає просторові відносини, відображені в дзеркалі і після повороту на 900 і 1800, розуміє і виконує словесні інструкції, співвідносить практичні дії зі схемою (враховуючи орієнтири та напрямки шляху), в промові використовує відносно точні просторові характеристики, розуміє віддаленість і перспективу, сформований просторовий аналіз і синтез, що дозволяє самостійно відтворювати силуети предметів з графічним зразком, копіювати нескладні зображення.

Детальний аналіз результатів обстеження показує рівень готовності кожної дитини до навчання орієнтування в просторі і дає можливість обєднати дітей в підгрупи, здійснити диференційований підхід в організації занять.

Сучасний склад дітей шкіл сліпих та дітей зі зниженим зором неоднорідний і

різниться за ступенем порушення зору, рівнем фізичного та інтелектуального розвитку, умовами дошкільного виховання.

У зв'язку з цим навчання спеціальних умінь та навичок можливе лише за наявності індивідуального підходу до кожної незрячої дитини з урахуванням характеру її дефекту, особливостей особистості та набутого досвіду життя.

Проведене обстеження сформованості навичок просторового орієнтування у дітей з глибокими порушеннями зору молодшого шкільного віку є початковим етапом нашого дослідження. В подальшому ми плануємо на основі виявлених особливостей та труднощів розробити методичні рекомендації для вихователів, тифлопедагогів та батьків з питань формування просторових уявлень у дітей з глибокими порушеннями зору молодшого шкільного віку.

Література:

1. Ананьев Б.Г., Рыбалко Е.Ф. Особенности восприятия пространства у детей. – М.: Просвещение, 1964.

2. Кручинин В.А. Формирование пространственной ориентировки у детей с нарушениями зрения в процессе школьного обучения. СПб., 1991.

3. Люблинская А.А. Особенности освоения пространства детьми дошкольного возраста // Формирования восприятия пространства и пространственных представлений у детей. – М.: АПН РСФСР, 1956. – Вып. 86.

4. Солнцева Л.И. Обучние ориентировке в пространстве // Слепой ребенок в семье / Под ред. Л.И.Солнцевой. – М., 1989.

УДК 376-056.36:316.624

Кузнецова Т. Г., Лісова Л. С.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАСОБАМИ КОРЕКЦІЇ ЇХ САМООЦІНКИ

Стаття присвячена проблемі корекції самооцінки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку як засобу попередження девіантної поведінки; висвітлено її роль у формуванні соціальної поведінки, адаптивної поведінки; розкрито сучасні погляди на несформованість адаптивної поведінки осіб з порушеннями інтелекту як прояву девіантної поведінки; запропоновано спеціальні прийоми роботи, що дозволяють дітям наочно визначати рівень своїх можливостей і практично оцінювати їх з наступним оцінюванням з боку вчителя і колективу; наведено завдання, за допомогою яких робота з формування самооцінки у розумово відсталих школярів проводиться з урахуванням природних шляхів становлення даної психологічної функції у дітей з нормальним розвитком.

Ключові слова: девіантна поведінка, самооцінка, прийоми корекції самооцінки, учні з порушеннями інтелектуального розвитку.

Кузнецова Т. Г., Лесовая Л. С.

ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ УЧАЩИХСЯ С НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ПУТЕМ КОРРЕКЦИИ ИХ САМООЦЕНКИ

В статье раскрывается роль самооценки как одного из способов предупреждения девиантного поведения учащихся с нарушениями интеллектуального развития; предложены специальные приемы работы, позволяющие детям наглядно определять уровень своих возможностей и практически оценивать их с последующим оцениванием со стороны учителя и коллектива; приведены задания, позволяющие проводить работу по формирования самооценки учащихся с нарушениями интеллектуального развития с учетом естественных путей становления данной психологической функции у детей с нормальным развитием.

Ключевые слова: девиантное поведение, самооценка, приемы коррекции самооценки, учащиеся с нарушениями интеллектуального развития.